Roman Czaplewski

Uniwersytet Szczeciński
Wydział Zarządzania i Ekonomiki Usług
roman.czaplewski@wzueu.pl

Liberalizacja i cyfryzacja jako czynniki kształtujące współczesny rynek usług pocztowych

Kody JEL: L43, L87

Słowa kluczowe: rynek usług pocztowych, liberalizacja, cyfryzacja, pozycja operatorów alternatywnych

Streszczenie. Liberalizacja Rynku Usług Pocztowych umożliwiła otwarcie rynku przesyłek listowych i wprowadzenie konkurencji na tym rynku. Pozycja rynkowa konkurentów (tzw. operatorów alternatywnych) zaczęła słabnąć wskutek spadku liczby nadawanych przesyłek listowych. Zmusza to operatorów alternatywnych do podejmowania działalności na rynku paczek i przesyłek ekspresowych. Dynamiczny rozwój w tym obszarze utrudnia natomiast silna konkurencja.

Wprowadzenie

Rynki usług pocztowych podlegają istotnym przekształceniom. Ważnym powodem tych przekształceń była liberalizacja rynków usług pocztowych, otwierająca segment przesyłek listowych na konkurencję. Wchodzący w ten segment operatorzy alternatywni zaczęli wywierać coraz większy nacisk na operatorów zasiedziałych, tj. dotychczasowych monopolistów. Współcześnie istotne przekształcenia w obszarze rynków usług pocztowych wiążą się z cyfryzacją i rozwojem internetu. Rozwijające się dzięki temu innowacyjne usługi informacyjno-komunikacyjne w coraz większej mierze substytuują tradycyjne usługi pocztowe.

Celem artykułu jest próba rozpoznania czy obserwowane współcześnie zmiany w popycie na usługi pocztowe nie wpływają na osłabienie pozycji pocztowych operatorów alternatywnych w stosunku do pozycji operatorów zasiedziałych?

Dla przybliżenia tej kwestii wykorzystano:

- analizę literatury naukowej poruszającej tematykę rynku usług pocztowych,

- obserwację zachowań rynkowych głównych operatorów polskiego rynku usług pocztowych, tj. Poczty Polskiej (operatora zasiedzającego) oraz Inpostu (operatora alternatywnego).

1. Liberalizacja rynku usług pocztowych

Liberalizacja rynków usług pocztowych miała swoje źródło w ogólnej tendencji rozszerzania obszarów swobodnego działania jednostek gospodarczych i ograniczania aktywnego angażowania się państwa w działalność gospodarczą. Rynek usług pocztowych (RUP) stał się jednym z głównych obszarów, na którym skoncentrowały się działania liberalizacyjne. Wiązało się to z obowiązywaniem na tym rynku następujących rozwiązań (Czaplewski, 2000, s. 45–46):

- faworyzowania państwowych jednostek gospodarczych,
- faworyzowania interesu producentów usług pocztowych.

Powodowało to następujące negatywne skutki gospodarcze:

- niezadowalającą dynamikę rozwoju strony podażowej RUP,
- ograniczoną możliwość dostosowywania się do wymogów strony popytowej tego rynku.

Stosunkowo szczelne zamknięcie konkurencji dostępu do najistotniejszego segmentu RUP, czyli rynku przesyłu informacji powodowało, że ewentualne straty prowadzących tę działalność jednostek państwowych były traktowane nie tyle jako sygnał do doskonalenia działalności, ile przede wszystkim do wprowadzania dogodnych zmian w prowadzonej wobec tych jednostek polityce gospodarczej. Nie tworzyło to bodźców do lepszego dostosowywania się do popytu rynkowego i zmian w nim zachodzących. Osłabiało to również zainteresowanie racjonalnym gospodarowaniem. Potrzebę liberalizacji RUP argumentowano nie tylko czynnikami natury ekonomicznej. Podkreślano również konieczność uwzględnienia czynników natury organizacyjnej, w tym zwłaszcza rozwoju strukturalnego RUP oraz czynników natury technologicznej, umożliwiających liberalizowanie RUP nie tylko w sposób kompleksowy, ale także segmentowy.

W następstwie dokonanych procesów liberalizacji na RUP, obok operatorów zasiedziających (byłych monopolistów) pojawili się operatorzy alternatywni, świadczący usługi pocztowe, w tym obsługujący przemieszczanie i doręczanie przesyłek listowych i reklamowych. Niemala liczba wchodzących na RUP operatorów alternatywnych i ich rosnące kompetencje powodowały, że operatorzy zasiedzali zaczęli znajdować się pod rosnącym naciskiem konkurencji.

2. Cyfryzacja jako współczesny czynnik przekształceń RUP

Kolejnym ważnym czynnikiem poważnie wpływającym na przekształcanie RUP jest postępująca cyfryzacja i rosnąca rola internetu w funkcjonowaniu rynków łącznościowych¹. Podobnie jak na rynku telekomunikacyjnym, pojawiają się nowe produkty (Budzewicz-Guźlecka, 2009). Cyfryzacja i internet prowadzą do powstania nowych pól działalności gospodarczej i społecznej, które starają się wykorzystać m.in. operatorzy pocztowi. W wyniku tych zabiegów można mówić o dwóch głównych obszarach działalności współczesnych operatorów pocztowych. Z jednej strony nadal świadczą tradycyjne usługi, tj.:

- przemieszczanie i doręczanie listów, przesyłek reklamowych i doręczanie prasy,
- przemieszczanie i doręczanie paczek oraz przesyłek kurierskich,
- działalność detaliczna prowadzona w punktach pocztowych, obejmującą m.in.: świadczenie usług finansowy i prowadzenie drobnego handlu np. sprzedaż znaczków, papeterii.

Z drugiej strony rozszerzają swą tradycyjną działalność o:

- usługi hybrydowe, np. listy przesyłane drogą elektroniczną między placówkami pocztowymi, drukowane i pakowane w tradycyjne koperty i w takiej postaci doręczane odbiorcy,
- usługi związane z obsługą działalności opartych na internecie², np. podejmowanie się doręczeń przesyłek zamówionych drogą elektroniczną (e-commerce), jak też rozwijanie tzw. e-doręczeń (jako nowoczesnej formy zastępującej tradycyjne przesyłki polecone dostarczane za potwierdzeniem odbioru).

Zainteresowanie operatorów pocztowych podejmowaniem świadczenia przesyłek hybrydowych oraz wprowadzaniem tzw. e-doręczeń wynika przede wszystkim z tego, że rynek tradycyjnych przesyłek listowych jest mało perspektywiczny. Stąd zakotwiczenie się operatorów alternatywnych w tym segmencie rynku nie było łatwe. W pierwszym okresie działania operatorów alternatywnych ich udział w rynku przesyłek listowych rósł, ale wzrosty były niewielkie. Prezentują to dane dotyczące procentowego udziału operatorów alternatywnych w Niemczech, Holandii i Szwecji w latach 1999–2008 (rys. 1).

W okresie późniejszym udział operatorów alternatywnych w rynku listów nie wykazywał wyraźnych wzrostów. Nie sprzyjało to poprawianiu sytuacji rynkowej operatorów alternatywnych, zwłaszcza, że w latach 2007–2012 liczba nadawanych tradycyjnych przesyłek listowych zaczęła spadać. Informacje na ten temat dotyczące wybranych państw zaprezentowano na rysunku 2.

¹ Więcej na temat rynku telekomunikacyjnego, jego regulacji oraz rozwoju cyfryzacji w tym obszarze zob. (Czaplewski, 2015, s. 76–77).

² Szerzej na temat rozwoju e-commerce zob. (Drab-Kurowska, 2013).

Rysunek 1. Udziały w rynku listów operatorów alternatywnych w Niemczech, Holandii i Szwecji w latach 1999–2008 (% liczby nadawanych przesylek listowych)

Źródło: Bundesnetzagentur (2008); Ecorys (2008); PTS (2008); OPTA (2008), za: Ch. Jaag (2010), s. 3.

Rysunek 2. Spadek liczby przesylek listowych w wybranych krajach w wybranych krajach w latach 2007–2012 (% liczby nadawanych przesylek listowych)

Źródło: Statista (2014), za: *Die Revolution...*, s. 2.

Na rynku przesyłek paczkowych i ekspresowych, w przeciwieństwie do rynku przesyłek listowych, monopol nie obowiązywał. Umocowanie się w tym segmencie rynku pocztowych operatorów, zwłaszcza alternatywnych jest dlatego trudniejsze. Mimo to, wszyscy operatorzy pocztowi wykazują rosnące zainteresowanie tym segmentem rynku. Wiąże się to z rosnącą liczbą nadawanych paczek i przesyłek ekspresowych. W roku 2011 na europejskim rynku paczek i przesyłek ekspresowych nadano 6,5 mld przesyłek (*Main Developments...*, 2010–2013). Interesująco przedstawiają się też liczby paczek nadawanych w roku, liczonych na mieszkańca. Przykładowo, w 2012 roku wielkości te wynosiły: w Niemczech – 33 paczki; w Wielkiej Brytanii – 27,7; w Danii – 17,3; we Francji – 12,0; w Hiszpanii – 6,3; we Włoszech – 4,0; w Polsce – 3,4 (*Monitoring Brief*, 2014). Wielkości te wykazują wzrost³, co przypisuje się zwłaszcza rosnącej roli e-commerce (*KEP Studie*, 2014). Powoduje to skupienie uwagi operatorów pocztowych na działalności e-commerce.

Rosnące znaczenie e-commerce w działalności operatorów pocztowych wynika zarówno z dynamiki jego rozwoju, jak i z potencjału rzeczowego operatorów pocztowych i wykształconych umiejętności w przemieszczaniu i doręczaniu paczek. Należy jednak zauważyć, że potencjałem takim i tego typu umiejętnościami dysponują przede wszystkim tzw. zasiedziali operatorzy pocztowi, którzy na RUP funkcjonują od dawna. Przewaga operatorów zasiedziałych, związana z wcześniej stworzonym potencjałem produkcyjnym i długoletnim funkcjonowaniem w obszarze RUP powoduje, że mimo otwarcia rynku przesyłek listowych na konkurencję oraz zawsze konkurencyjnego rynku paczek i przesyłek ekspresowych, operatorzy zasiedziali utrzymują w obu tych segmentach rynku stosunkowo mocną pozycję. Informacje na temat udziału procentowego znaczących europejskich operatorów zasiedziałych, mierzonego obrotami w obszarze rynku listów oraz rynku paczek i przesyłek ekspresowych przedstawiono na rysunku 3.

³ Przykładowo w Niemczech liczba paczek nadawanych w ciągu roku mierzona na mieszkańca w 2013 r. w stosunku do 2012 r. wzrosła o 4,1% (*Monitoring Brief*, 2014, s. 19).

Objaśnienia: 1 – poczta holenderska – 4,3 mld euro, 2 – poczta francuska – 22,0 mld euro, 3 – poczta niemiecka – 56,0 mld euro, 4 – poczta austriacka – 2,4 mld euro, 5 – poczta brytyjska – 11,0 mld euro.

Rysunek 3. Udziały procentowe wybranych znaczących operatorów zasiedziały w rynku listów oraz rynku paczek i przesyłek ekspresowych

Źródło: Monitoring Brief (2014), s. 21.

Dysponowanie przez zasiedziały operatorów pocztowych względnie nowoczesnymi i rozbudowanymi systemami dystrybucyjnymi pozwala im dostosowywać się do rosnących oczekiwań klientów, dotyczących szybkości dostaw przesyłek. Dysponowanie przez tych operatorów dużą liczbą dobrze zlokalizowanych placówek sprzyja natomiast spełnianiu ważnego dla klientów wymogu dostępności. Mając takie atuty operatorzy zasiedziali są naturalnymi partnerami dla firm prowadzących działalność e-commerce i poszukujących dostawców sprzedawanych przez nich dóbr.

Tak zwani alternatywni operatorzy pocztowi, chcąc dorównać operatorom zasiedziały, zmuszeni są zaś do ponoszenia znacznych nakładów na tworzenie własnych sieci dystrybucyjnych, względnie muszą korzystać z potencjału przewozowego i doręczeniowego innych firm. Wyłania się więc pytanie, czy stworzona i umacniana dzięki liberalizacji pozycja operatorów alternatywnych na RUP nie ulega osłabieniu w sytuacji spadającego popytu na tradycyjne usługi pocztowe i konieczności podejmowania działalności w nowych obszarach powstających dzięki rozwojowi cyfryzacji i internetu, co wiąże się z potrzebą ponoszenia dodatkowych kosztownych inwestycji?

3. Oddziaływanie cyfryzacji i internetu na osiągnięte efekty liberalizacji rynku usług pocztowych

Rozwój różnych form działalności opartych na internecie, w tym zwłaszcza e-commerce⁴, w powiązaniu ze spadkiem popytu na tradycyjne usługi pocztowe powoduje, że operatorzy pocztowi inwestują coraz znaczniejsze kwoty w zbudowanie silnej pozycji w rozwijającym się nowym segmencie rynku. Skala tych inwestycji zależna jest od środków, a tymi dysponują zwłaszcza tzw. zasiedziali operatorzy pocztowi. Wskazuje na to m.in. sytuacja na polskim RUP.

Główny operator tego rynku – Poczta Polska stworzyła całodobowe centrum monitoringu, koordynujące prace logistyki pocztowej w celu zapewnienia terminowego dotarcia do celu wszystkich przesyłek. Poczta Polska zwiększyła też liczbę punktów odbioru przesyłek, podpisując umowy z sieciami sklepów Żabka i Freshmarket oraz z punktami Ruchu i stacjami Orlenu, dzięki czemu możliwy jest w tych punktach odbiór przesyłek kurierskich wysłanych za pośrednictwem Poczty Polskiej. Przyjęta linia działania jest odpowiedzią tego operatora na coraz częstsze korzystanie przez klientów z rozwiązania Click & Collect, pozwalającego kupującym w internecie decydować o miejscu odbioru kupionego towaru.

Dynamicznie rozwijający się e-commerce wymaga nie tylko atrakcyjnego zorganizowania etapu doręczania, ale także bezpiecznego i łatwego realizowania płatności. Między innymi dlatego Poczta Polska wyposaża wszystkich kurierów w terminale płatnicze umożliwiające płatności kartą i tzw. Blikiem. We wrześniu 2017 roku powołała cyfrową markę Banku Pocztowego – Envelo Bank. Proponuje on m.in. tzw. Envelo-bonus, pozwalający na zwrot części pieniędzy kupującym przez internet, którzy jako formę dostawy wybierają kuriera Pocztexu (Kuraszkiewicz, 2017). Innym przykładem położenia przez Poczta Polską nacisku na rozwijanie działalności cyfrowej jest powołanie Poczty Polskiej Usług Cyfrowych – PPUC Envelo. Dzięki platformie Envelo.pl można m.in. (www.envelo.pl):

- kupić drogą elektroniczną znaczek pocztowy z własną grafiką,
- wysłać list lub kartkę otrzymując skan własnej przesyłki (tzw. Neolist, Neokartka),
- założyć konto Envelo.

Na podkreślenie zasługuje też podpisanie porozumienia w sierpniu 2016 roku przez Envelo i pocztę Polską z Ministerstwem Cyfryzacji oraz Ministerstwem Infrastruktury i Budownictwa wskazującego na konieczność dokonania integracji platformy cyfrowej Envelo z systemami państwa i wypracowania zasad świadczenia usług

⁴ Więcej na temat rozwoju e-commerce zob. (Skorupska, 2017; Czaplewski, 2016, s. 23–31).

e-doręczenia⁵. Należy ponadto zaakcentować planowaną przez Poczta Polską inwestycję w przemodelowanie swej sieci logistycznej, zakładające wybudowanie hubu logistycznego w pobliżu mającego powstać w Polsce Centralnego Parku Komunikacyjnego (*Poczta postawi...*, 2017).

Główny alternatywny operator pocztowy w Polsce – Inpost, skupia się na dwóch obszarach działalności:

- dostarczaniu przesyłek listowych,
- budowaniu sieci tzw. paczkomatów, służących przede wszystkim do odbioru przesyłek z towarami, które klienci nabyli korzystając z e-commerce.

W pierwszym obszarze działalności, po etapie terytorialnego poszerzania i objęcia nią terytorium całej Polski, Inpost przeszedł do etapu restrukturyzacji ukierunkowanej na ograniczenie się do obsługi dużych miast i wypowiedzanie nierentownych umów na obsługę przesyłek listowych (*Trudne chwile...*, 2016). Podjęte działania restrukturyzacyjne powiązane są z utratą na rzecz Poczty Polskiej realizowanego przez dwa lata kontraktu na dostarczanie korespondencji sądów i prokuratury oraz z ogólnym kurczeniem się rynkowego segmentu tradycyjnych przesyłek listowych.

Wyniki uzyskiwane w obszarze paczkomatów też nie są zbyt korzystne, co przekłada się na niezadowalające kształtowanie się wartości akcji Integera.pl, właściciela sieci paczkomatów i alternatywnego operatora pocztowego. W konsekwencji podjęta w 2012 roku przez Integera.pl akcja rozbudowy sieci paczkomatów na rynku polskim oraz sieci EasyPack, rozwijanej w krajach europejskich, nie przebiega zgodnie z planem⁶.

Przedstawione informacje dotyczące polskiego RUP jedynie potwierdzają ogólny trend występujący w innych państwach UE. Trend ten wskazuje, że nowi konkurenci (operatorzy alternatywni) w ograniczonym stopniu wywierają nacisk na operatorów zasiedziały. Wynika to zwłaszcza z tego, że operatorzy alternatywni z reguły:

- mają swoje punkty tylko w określonych obszarach,
- doręczając przesyłki kooperują z różnymi partnerami (czasami z operatorami zasiedziały),
- obsługują względnie małą część ogólnego woluminu przesyłek⁷.

Sytuację tę należy powiązać z koniecznością funkcjonowania operatorów alternatywnych w trudnych uwarunkowaniach rynkowych wynikających z:

- malejącego popytu na tradycyjne przesyłki listowe,

⁵ Szacuje się, że w Polsce wprowadzenie e-doręczeń w miejsce tradycyjnych przesyłek pocztowych z potwierdzeniem odbioru pozwoli w skali rocznej zaoszczędzić około 104 mln zł (*Envelo lider...*, 2017).

⁶ W 2012 r. zapowiadano zbudowanie 12–16 tys. urządzeń na rynkach europejskich, a w 2016 r. było ich niespełna 5 tys. (*Paczkomatowa ekspansja...*, 2016).

⁷ W Niemczech wszyscy operatorzy alternatywni obsługują zaledwie 5–10% wszystkich przesyłek listowych (Holzki, Jedicke, 2017, s. 2–3).

- konieczności podjęcia nowych inwestycji w przypadku zainteresowania wejściem w świadczenie innowacyjnych usług informacyjno-komunikacyjnych.

Stworzenie nowoczesnego systemu doręczania przesyłek, obejmującego obszar całego kraju jest bardzo kosztowne i miałoby ekonomiczny sens przede wszystkim w sytuacji dynamicznego rozwoju zarówno segmentu przesyłek paczkowych, jak i segmentu przesyłek listowych. Istniejące uwarunkowania rynkowe zmuszają operatorów alternatywnych do dużej ostrożności. Sytuacja taka nie sprzyja utrwalaniu i umacnianiu konkurencji na RUP, prowadząc raczej do ponownego umacniania na nim pozycji operatorów zasiedziałych, czyli byłych monopolistów.

Podsumowanie

W następstwie procesów liberalizacji RUP na rynku tym pojawili się konkurencyjni operatorzy alternatywni, którzy zaczęli wywierać rosnący nacisk na operatorów zasiedziałych (dotychczasowych monopolistów). Rozwój cyfryzacji i internetu, prowadząc do spadku popytu na klasyczne usługi pocztowe, w tym zwłaszcza na przesyłki listowe, zmusił operatorów pocztowych do skierowania uwagi na nowe rodzaje działalności, zwłaszcza realizowane z wykorzystaniem internetu. W podejmowaniu działalności w tym obszarze przewagę zaczynają uzyskiwać operatorzy zasiedziali, dysponujący bardziej rozbudowaną infrastrukturą sieciową, zapewniającą bliski kontakt z klientami oraz ułatwiającą oferowanie zaawansowanych technicznie rozwiązań i produktów lepiej dostosowanych do potrzeb klienta. Prowadzi to do wzmacniania na RUP pozycji byłych monopolistów i osłabiania osiągniętego efektu liberalizacji tego rynku.

Bibliografia

- Budziejewicz-Guźlecka, A. (2009). Nowy produkt telekomunikacyjny w aspekcie konwergencji. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług*, 35/2, 519–530.
- Czaplewski, M. (2015). Oddziaływanie regulacyjne Unii Europejskiej na rynek usług telekomunikacyjnych. *Gospodarka Narodowa*, 5 (279).
- Czaplewski, M. (2016). E-commerce w Polsce i w Danii – istniejący stan i jego ocena. *Ekonomiczne Problemy Usług*, 122.
- Czaplewski, R. (2000). *Polityka gospodarcza w obszarze rynku usług pocztowych i telekomunikacyjnych*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Die Revolution im Briefmarkt. Postmarkt im Umbruch*. Pobrane z: www.postserver.at, s. 2 (5.12.2017).
- Drab-Kurowska, A. (2013). Polityka konkurencji na rynku e-commerce. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług*, 104/1, 501–511.
- Envelo lider cyfrowej modernizacji Polski (2017). *Puls Biznesu*, 7.12.

- Holzki, L., Jedicke, H. *Das Monopol der Deutschen Post ist kaum zu knacken*. Pobrane z: <https://www.welt.de/finanzen/verbraucher/article136573226/Das-Monopol-der-Deutschen-Post-ist-kaum-zu-knacken.html>, s. 2–3 (17.10.2017).
- Jaag, Ch. (2010). Bestimmungsfaktoren fuer die Wettbewerbsentwicklung in Briefmaerkten. *Swiss Economics*, Januar, 3.
- KEP-Studie (2014). Marktanalyse. Die wirtschaftliche Bedeutung der KEP-Branche. Die Kurier-Express und Paketbranche in Deutschland. Eine Untersuchung im Auftrag des Bundesverbandes Internationaler Express- und Kurierdienste.
- Kuraszkiewicz, R. (2017). Warto wspierać rodzimy biznes. *Puls Biznesu*, 15.11.
- Main Developments in the Postal Sector* (2010–2013). Study for the European Commission, DG Internal Market and Services. WIK-Consult.
- Monitoring Brief- und KEP-Markt (2014). *WIK Consult*, s. 21.
- Paczkomatowa ekspansja idzie jak po grudzie (2016). *Puls Biznesu*, 20.10.
- Poczta postawi paczkowe centrum (2017). *Puls Biznesu*, 19.10.
- Skorupska, J. (2017). *E-commerce. Strategia – Zarządzanie – Finanse*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Trudne chwile prywatnej poczty (2016). *Puls Biznesu*, 18.05.
- www.envelo.pl.

LIBERALIZATION AND DIGITIZATION AS FACTORS SHAPING THE CONTEMPORARY MARKET OF POSTAL SERVICES

Keywords: postal services market, liberalization, digitalization, position of alternative operators

Summary. The liberalization of the Postal Services Market has enabled the opening of the postal items market and the introduction of competition on this market. The market position of competitors (the so-called alternative operators) began to weaken as a result of the drop in the number of mail items sent. This forces alternative operators to undertake activities on the parcel and express parcel market. Dynamic competition in this area, however, is hindered by strong competition.

Translated by Roman Czaplewski

Cytowanie

Czaplewski, R. (2018). Liberalizacja i cyfryzacja jako czynniki kształtujące współczesny rynek usług pocztowych, *Ekonomiczne Problemy Usług*, 2 (131/2), 37–46. DOI: 10.18276/epu.2018.131/2-04.